

A gyöngyhalász félelme

Kemény Gábor:
Szindbád nyomában
Krúdy Gyula a kortársak
között
MTA Nyelvtudományi
Intézet.
128 oldal, füzve 140 Ft.

Kell-e hálásabb terep egy nyelvésznek Krúdy Gyula ezerszínű munkásságánál? Lehet-e nehezebb feladata a kutatónak annál az életműnél, amelyet címkéztek már szentimentálisnak, romantikusnak, biedermeiernek, impreszionistának, szecessziósnak, szimbolistának, szür- és kisrealistának? Feltéve, ha helytálló e sokféle megjelölés, tud-e valami újat mondani az irodalommal foglalkozó diszciplínák sora, jelesül a nyelvtudomány. Többet, mint a tetszetősen hangzó, ám közhellyé nyútt „gordonkahang” újbóli megállapítása.

Kemény Gábor nem először próbálkozik a Krúdy-nyelv titkainak fürkészésével. Korábban a leíró nyelvészet módszerével, a szigorúan taxatív, ezért néha unalmas s nem mindig eredményes elemzés eszközével közeledett a feltérképezhetetlenül gazdag életmű legjellegzetesebb darabjaihoz. Ebben a mostani, püspöklila köntösű munkájában túllép ezen a metóduson. A feltűnő nyelvi elemeket nem tépi ki eredeti szöveükből, hogy érdekes csecsebecseként mutogassa. Funkcionálisan vizsgálódik, és műegészben gondolkodva nyúl a nyelvi jelenségekhez.

Megküzd a dilemmával: szabad-e a szépséget magyarázni, s ha igen, lehet-e? Mindenesetre megkísérli. Ezért is sajnálatos, hogy nem teljes figyelmét fordítja Krúdy felé. Könyvének csak mintegy fele foglalkozik az író nyelvi univerzumával. Előbb egy terjedelmes módszertani bevezetésben a prózaelemzés műhelyfogásaival bibelődik, kötete utolsó harmadában pedig kortársak és utódok példáját hasonlítja Krúdyéhoz.

A bevezető elméleti tanulságai mindenképp megérdemlik a szerző és az olvasók figyelmét. A befejező tanulmányosor ideillesztése azonban túlságosan esetlegesnek hat – bár megállapításai nem tartalmaznak semmi vitathatót. Egy Ady-szimbólum (*Az eltévedt lovas*) fölfejtése, Kosztolányi nyelvészeti nézeteinek bemutatása, de még Sarkadi önpusztító Oszlopos Simeonja is valamiképp a Krúdy-életműhöz kapcsolható, ám Tamási Áron nyelvi újításainak és József Attila versbéli lelki tájainak mégoly érdekes itteni elemzése nincs szerves összefüggésben a főbb fejtegetésekkel.

Mégis ünnepelni szeretném ezt a könyvet. Annyi izzadságszagú nyelvészeti dolgozat, unalmas stílustörténeti tanulmány után végre egy olvasmányos szakmunka, mely összefüggő egészként vizsgálja az írói életművet. Tudja (vagy legalább sejtí), hogy Krúdy műve olyan, mint a tenger. Olvasását és kutatását bárhol el lehet kezdeni (és bárhol abba lehet hagyni). Ezért nem tesz nagyot markoló s keveset fogó kísérletet a teljes birtoklásra. Egymással lazán összefüggő, egyenként is önálló *hosszmetszeteket* készít az életműről. Stílustörténeti áttekintésben mutatja be, milyen változásokon ment át Krúdy nyelve négy évtizedes pályája során. Kimondja végre, hogy írónk Móricznál is keményebben – mert keserűbben – ábrázolta a dzsentrit, nem bízott sem a megváltoztatásukban, sem a megváltásukban. Az egykorú világirodalommal szinkronban állónak láttatja, nem oly magányos, gordonkahangú óriásnak, mint jó szándékú rajongói vélik.

A Krúdy Gyula nyomába eredő tanulmányokban tetten érhető a *nyelvész átváltozása*: megállapításai túlmutatnak szakmája keretein, határátlépése új felfedezésekre ragadja a szerzőt. Közben, amint szövegéből is kicsendül, átéli a gyöngyhalász félelmét. Tart tőle, hogy mire feltárja a nyelvi szépség minden titkát, szétfoszlik a varázs – elporlad kezében a gyöngyszem, mire a tenger mélyéről fölhozza nekünk.

„Ők voltak az írók – a régiek –, manapság semmit nem tudunk” – vallotta Krúdy ábrándos iróniával az *Aranykéz utcai szép napok* Előhangjában. Bár eme gondolat miránk, utódokra, fokozottabban érvényes, Kemény Gábor mégis hozzásegít, hogy valamit fel tudjunk mutatni eleink szellemének.

Kelecsényi László